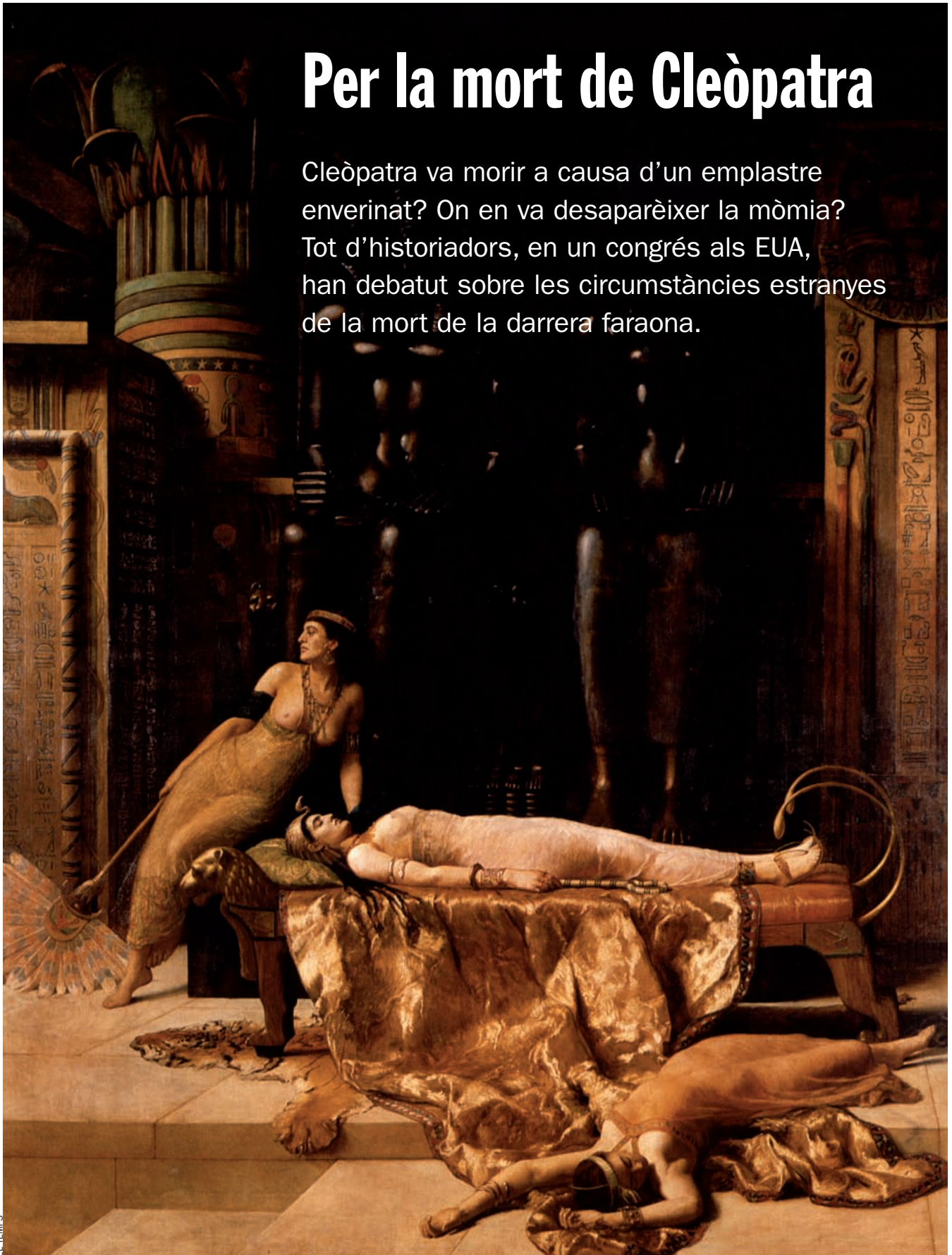

Per la mort de Cleòpatra

Cleòpatra va morir a causa d'un emplastre enverinat? On en va desaparèixer la mòmia? Tot d'historiadors, en un congrés als EUA, han debatut sobre les circumstàncies estranyes de la mort de la darrera faraona.

La mort de la darrera faraona, segons el pintor preraphaelita John Collier (1890).

Quan no es banyava en llet de somera, xarrupava perles diluïdes en vinagre; i a les converses bilaterals amb polítics romans hi anava amb un tanga de pedres precioses provocador. Cap altra figura de l'antiguitat no és centre de tantes llegendes com ho és Cleòpatra VII (69 aC – 30 aC). Hom assegura que la dona més rica de l'antiguitat dominava nou idiomes i vivia en un palau amb sostres d'or. Però, quina mena de persona s'amaga rere aquesta dona qualificada de "bagassa" (Plini) i de "dimoni inguarible" (Horaci)? No ha estat fins fa poc que se n'han trobat indicis nous. A les monedes, Cleòpatra té un nas enèrgic; una estàtua de marbre que hi ha a Roma, la *Venus d'Esquili*, mostra probablement el seu rostre autèntic, dolç. Fins i tot ha aparegut un papir amb la seua signatura.

Arqueòlegs i historiadors de l'antiguitat s'han reunit fa poc a Filadèlfia per presentar més troballes: un equip de la Universitat de Pennsilvània presenta un mapa d'Alexandria, la ciutat natal de Cleòpatra, i el francès Franck Goddio informa sobre les seues últimes immersions als palaus de marbre dels Ptolemeu.

Es tracta, sobretot, d'aquells dies dramàtics de l'agost de l'any 30 abans de Crist, que van acabar amb el suïcidi doble de la regent i el seu marit Marc Antoni. Què se'n va fer, dels cossos? On va desaparèixer la parella més coneguda de la història?

Fa molt de temps, els zòlegs van desmentir que Cleòpatra haguera mort d'una mossegada de serp. Segons fonts antigues, va fer que introduïren una cobra en

la seua cambra dins una cistella per a la roba i la va subjectar contra el pit. La mossegada d'un rèptil com aquest sovint ocasiona, naturalment, hores i hores de vòmits i paràlisi, abans no arriba la mort. De tot això no se'n sap res. A més, juntament amb la reina hi van morir dues donzelles. Cap cobra no podria produir tant verí amb tanta rapidesa.

Dietrich Mebs, metge de Frankfurt, creu, per tant, que un còctel de "cicuta i opi" va entrar en acció, i potser també una agulla de ganxo contaminada o un emplastre enverinat. La moribunda tenia punxades fines al braç: aparentment volia fer passar la toxina més ràpidament al sistema circulatori.

L'indret de la tragèdia també és conegut. Ja en vida, la regent va fer construir un mauso-

leu als jardins reials, amb finestres al primer pis. Segons Plutarc, la porta d'entrada tenia un mecanisme amb truc: una vegada tancada, ja no es podia tornar a obrir mai més. A aquest panteó va fugir de les tropes del romà Octavi, que s'atansaven. Més endavant, sembla que la van embalsamar i soterrar allí, amb el seu marit.

Ara una troballa sorprenent d'una immersió a Alexandria podria confirmar les informacions antigues. Harry Tzalas, expert de la marina grec, va descobrir a les aigües del port una llinxa de quinze tones de pes. Els experts indiquen que les ruïnes són una part del mausoleu. Tanmateix, no hi ha cap rastre dels fèretres sumptuosos.

A Kathleen Martínez, experta en excavacions que també fa una conferència al congrés del EUA, no la sorprèn aquest fet. Ella suposa que els seus adeptes van soterrar la sobirana en secret al santuari d'Osiris de Taposiris Magna, situada a 50 quilòmetres de distància.

A les immenses ruïnes del temple, Martínez hi va trobar un cementiri, a més de 22 monedes amb el retrat de Cleòpatra i moltes tombes de pou. Algunes arriben a una profunditat de més de vint metres en línia recta.

Aquest estiu hom hi va dur torns de cable i equips de radar per explorar les criptes. En algunes hi havia mòmies, però la majoria de les caverne són obstruïdes amb grava. Els enderroc blocuen l'entrada. Ara hi cavaran i desembarassaran el camí al món subterrani. A baix de tot –Martínez n'està completament segura–, hi resta el cos embalsamat de la *femme fatale* d'Egipte. El "descobriment més important del segle XXI" s'acosta.

Malgrat tot, Martínez, una advocada qualificada de la República Dominicana, té fama d'excèntrica entre els experts. Fins ara, la seua teoria no tenia proves sòlides.

A la vora del Nil. Ningú no sap encara què va passar exactament a la vora del Nil fa 2.000 anys. Tota la infantesa de la reina està per aclarir. Sembla que el seu avi va ser summe sacerdot a Memfis.

No va ser fins a l'atac eròtic a Juli Cèsar –Cleòpatra tenia llavors 21 any– que tot d'una

EL TEMPS

Cleòpatra es mira el món amb un punt potser de sarcasme des de l'estàtua de marbre que va donar fama a l'artista nord-americà William Wetmore Story, al segle XIX.

A la recerca de la tomba perduda

“L’obertura de les tombes de Cleòpatra i Marc Antoni serà un dels més grans descobriments dels darrers temps.” L’afirmació de Zahi Hawass, mediàtic i omnipresent director del Consell Superior d’Antiguitats d’Egipte, devia trobar, òbviament, aquiescència general. Ningú no dubta que, en cas que arribi el descobriment, serà una fita sonada de l’arqueologia, que es generarà un rebombori comparable al que ja va suscitar un dia la mítica entrada a la tomba del jove Tutankamon. La realitat, però, no va tenir el detall de corroborar l’anunci d’imminència que duïen implícites les paraules de Hawas: aquell 2007 que havia de descobrir al món noves “coses meravelloses” es va esllanguir sense notícies espectaculars. La intel·ligent Cleòpatra continua guardant, no sabem on, el seu secret.

La darrera faraona de la dinastia ptolemaica es va suïcidar l’agost de l’any 30 abans de la nostra era (a.n.e.). No cal dir, però, que, prèvia la ingesta o la punició o l’aplicació qui sap com dels verins que l’havien de dur al món dels morts, havia procurat deixar ben establert el destí del seu cos: havia escrit a Octavi, futur emperador August i vencedor incontestable en la pugna pel domini de Roma, per expressar-li la voluntat de ser enterrada al costat del seu marit, Marc Antoni. Res més no en sabem, de moment, de la història. L’emplaçament de la tomba continua essent un misteri que estimula recerca i aventura.

L’han buscada prop del palau que la famosa reina tenia a Alexandria i també cosa de 50 quilòmetres a l’oest de la insigne ciutat, que és des d’on Hawas esperava poder anunciar al món l’esperada troballa, el 2007, i des d’on l’advocada-arqueòloga dominicana Kathleen Martínez excava (amb l’aquiescència de l’autoritat egípcia, òbviament, i amb finançament propi) del 2004 ençà. Diuen que els treballs al temple de Taposiris Magna (Casa Gran d’Osiris), a Borg el Arab, han de donar fruits aviat. La zona va quedar inundada segles enrere i la tasca no és fàcil. Així i tot, ja hi han trobat, ben sota terra, deu cambres mortuòries. Diuen que n’hi ha moltes més. I esperen que en una d’aquestes cambres hi haurà els cossos de la reina egípcia i el seu marit romà.

Des de París, però, un personatge no menys cinematogràfic que l’advocada dominicana, alça la cella amb escepticisme cada vegada que sent parlar d’aquesta recerca. No dubta, l’antic corresponsal de France Press Juan Ángel Torti, que el cos embalsamat de Cleòpatra pogués haver descansat a Taposiris Magna. Només que, segons ell, ara ja no hi és. Recorda el veterà periodista dandi que Napoleó ja va fer excavar la zona en la seva fallida expedició a Egipte l’any 1799, i afirma sense embuts que una de les mòmies que es va endur de retorn a París fou, precisament, la de Cleòpatra. I diu també que es va exposar, juntament amb la resta del “botí arqueològic”, a

Els Ptolemeu van regnar durant gairebé 300 anys. A la imatge, Ptolemeu VIII, amb una de les seves dues mullers anomenades Cleòpatra.

la Biblioteca Nacional francesa. I que és allà, al número 52 del carrer de Richelieu, on va quedar enterrada. De ben mala manera. Perquè, segons Torti, per a evitar el pillatge de les tropes prussianes que van campar per París el 1870, els responsables de la Biblioteca Nacional van fer tancar els tresors, mòmies incloses, en una cambra segellada per un mur de nova construcció. En tornar a obrir el mur, es va constatar que la humitat les havia afectades. I diuen que, durant l’alçament de la Comuna de París, el militar destinat a la Biblioteca Nacional, fastiguejat per la fortor de les malaurades mòmies, va ordenar d’enterrar-les al jardí. I que allà reposa encara la gran Cleòpatra VII: sota un cercle de sis castanyers. Ja ho veurà qui ho podrà veure.

Núria Cadenes

es va fer un lloc a la política internacional. Molts comentadors, en referir-s’hi, s’expressen sovint d’una manera espantosa. Ciceró en va formular el comentari més breu: “L’odie.”

Les historiadores modernes s’hi contraposen. Martínez es refereix a Cleòpatra com una “erudita en llengües”; alguns altres afirmen que va escriure llibres enginyosos sobre cosmètica i

ajuda mèdica en el part. Una nova biografia de Stacy Schiff, guanyadora del premi Pulitzer, també afirma això mateix. Segons l’autora, mascles malcarats com Plutarc, Virgili o Dió Cassi

Viure per a ser reina

Una representació de Cleòpatra, en marbre, aguantant una cornucòpia.

Cleòpatra Filopator Nea Thea, Cleòpatra VII, fou la digna filla de Ptolemeu XII i Cleòpatra V Trifena, una dona culta i forta que va regnar durant vint anys i que va deixar a la història una empremta de fets i llegenda que dos mil·lennis no han pogut esborrar.

Ja fa temps que els historiadors han reformulat la visió que es tenia sobre la darrera faraona: s'ha deixat de banda tant la dona decadent i manipuladora que actuava pràcticament per caprici com la monarca convertida en mer peó dels interessos dels diversos capitosts romans. Cada vegada pren més cos una Cleòpatra políticament rellevant i amb una actuació encarada a mirar d'evitar la dilució del país de les dues corones. Li va tocar de viure l'ascens de Roma com a capital d'un imperi que s'havia d'acabar imposant definitivament a la Mediterrània, i aquesta faraona altiva va maldar perquè Egipte no hi sucumbís. No se'n va sortir, però hi va maldar.

Fou la darrera representant de la dinastia dels Ptolemeu, fundada després de la mort d'Alexandre Magne: l'imperi hel·lenístic s'havia dividit i un dels generals d'Alexandre, Ptolemeu Làgida, amb les arrels a Macedònia, es va apoderar de l'estat egipci. Se'n proclamà rei amb el nom de Ptolemeu I, va convertir Alexandria en la seva capital i va governar a l'egípcia un estat aleshores potent.

Els segles i les circumstàncies, però, van oferir a la seva més famosa descendent un panorama no gens engrescador: des que havia necessitat la intervenció diplomàtica de Roma per a superar una invasió siriana, l'any 170 a.n.e., Egipte mantenia una independència formal que, a la pràctica, era una nítida supeditació a Roma. I Roma, afamada de blat i de riqueses, va esdevenir jutge interessat dels afers egipcis.

També en l'arribada de Cleòpatra VII al comandament d'Egipte hi va tenir Roma una intervenció clau. Perquè la mort sense hereu de Ptolemeu XI havia deixat buit el tron. Hi aspirava també la reina de Síria i descendent directa dels Làgides, Cleòpatra Selene. Però Roma va tenir clara la tria: mil vegades

li van proporcionar "mala premsa durant 2.000 anys". En realitat, la bellesa del Nil va ser una "gerent brillant" i "notablement intel·ligent".

El llibre es va presentar l'1 de novembre als EUA i Hollywood ja hi va mostrar interès. Segons una portaveu de Sony Pictures Entertainment, han aconseguit un "guió brillant" que ha d'acabar esdevenint "epopeia". Hom parla de James Cameron (*Titànic* i *Avatar*) com a director, i d'Angelina Jolie per al paper principal. La futura Cleòpatra del film difícilment s'hauria de presentar tan dolça i nostàlgica com una vegada ho va ser Liz Taylor. Schiff hi ha donat una nova direcció. La seua heroïna és segura de si mateixa i "versada en política, en diplomàcia i en l'art de governar".

Però, això és cert? Uns altres investigadors mantenen que la dona era

embrutida moralment i allò que la impulsava era l'ambició de poder. Hom diu que, en gran part, és culpa del problema familiar heretat. Durant 300 anys la dinastia ptolemaica, de mala fama, s'havia anat reproduint preferentment a través de l'incest, i arribava al tron mitjançant l'assassinat mutu de familiars.

Ptolemeu XII va fer executar la seua filla gran. En el moment del crim sangonós del pare, Cleòpatra tenia catorze anys. Possiblement va veure la fi violenta de la germana. Va patir un trauma que va marcar l'adolescent per sempre?

De tota manera, la dama prompte va demostrar ser si fa no fa igual de despietada, car es va adreçar amb brutalitat cap a l'autocràcia. Com que el seu germà menut era un obstacle en aquest camí, va fer que l'eliminaren.

La seua arma més eficaç en la lluita per a obtenir influència i poder, però, va ser, diguem-ne, l'amor. Quan, l'any 48 aC, Juli Cèsar va visitar el regne de les piràmides, que anava de mal borràs (i des de feia molt de temps depenia políticament de Roma), Cleòpatra va entrar a la cambra de l'estrateg amagada en un sac per a la roba. Allí es va presentar a aquest home de 52 anys amb els ulls ben maquillats. A Cèsar li'n va agradar l'aspecte. L'escriptor romà Dió Cassi descriu Juli Cèsar com un "paio extremadament libidinós" que "tenia relacions sexuals amb totes les dones amb qui es trobava". Immediatament va dur aquesta egípcia d'ulls ametllats a Roma i li va regalar una vila luxosa. Allí, aparentment, ella li va insinuar els seus plans de poder. Juntament

preferia un il·legítim Ptolemeu XII que no pas una reina que unificqués Egipte amb Síria.

Sigui com sigui, l'exemple de com tractar les rivalitats familiars, el va veure ben aviat Cleòpatra VII a casa: quan, amb l'ajut de Roma (quina sorpresa!) i dels 10.000 talents que va pagar per a estimular-la, Ptolemeu XII va recuperar el tron que li ocupava la filla, Berenice IV (ell havia fugit a Roma – on, si no!– després d'una revolta contra l'augment d'impostos), no va dubtar a fer matar la seva descendent com a càstig exemplar i prevenció futura. La nostra Cleòpatra va aplicar la pràctica familiar en el camp de la fraternitat. Ella va arribar al tron a la mort del pare i, en fer-ho, es va casar, com era costum i establert en testament, amb el seu germà, Ptolemeu XIII. La pugna entre els dos germans (o, més exactament, entre Cleòpatra i els preceptors de l'infant-marit) va arribar de seguida. La faraona va haver de fugir a Síria i mirar de preparar un contracop. No li era pas fàcil: en la guerra civil romana entre Cèsar i Pompeu, ella havia optat pel perdedor i antic protector del seu pare. Ara Cèsar era l'àrbitre dels afers egipcis i convocava els dos germans a una trobada (una guerra entre egipcis hauria posat en seriós perill la collita, i

Roma podia prescindir de moltes coses però no pas del blat de vora el Nil). Cleòpatra veia complicat de presentar-se a Alexandria: fer-ho obertament li hauria pogut costar la vida. D'aquí va venir que ideés l'estratagema d'entrar amagada dins un sac o una estora o un munt de roba o com fos però de cop i per sorpresa davant del romà estupefacte. I quedant-se, diuen, a compartir el seu llit. Quan el germà va provar d'eliminar la parella per la via expeditiva, els legionaris van vèncer el setge del palau i el jove Ptolemeu va morir. Per allò de la dualitat del país de l'alt i el baix Nil (Cleòpatra VII va ser la més egípcia dels Ptolemeu, l'única de tots, de fet, que es va preocupar de parlar l'idioma del país), de seguida es va casar amb el germà que li quedava, Ptolemeu XIV. Poc després va morir. Potser enverinat, però és un dir.

El cas és que Cleòpatra i Cèsar van establir la coalició: van fer un viatge sumptuós pel Nil, durant tres mesos, amb 400 vaixells. Per a aprofitar el temps i anar carregant, de passada (era època de collita) el preuat blat que Cèsar havia de portar a Roma. Poc després va néixer el fruit de l'aliança: Cesarió, el fill de tots dos que hauria pogut ser, qui ho podia saber, l'hereu d'un imperi immens.

Però la història es va conjurar contra els seus plans: Cèsar queia cosit a gani-vetades, a les portes del Senat, el 15 de març de l'any 44 a.n.e. Cleòpatra vivia a Roma, aleshores, malgrat el refús que despertava, i li va faltar temps per a tornar vora el Nil: tot i que Cèsar havia reconegut Cesarió com a fill, al testament nomenava hereu el nebot, Octavi. Res de bo no li quedava, a Cleòpatra, allà. I se'n va tornar a Egipte. Mort el germà, va nomenar Cesarió coregent i es va dedicar al govern.

Amb Roma immersida en la guerra civil i Cleòpatra dedicada a modernitzar l'administració, Egipte va prosperar. De seguida va haver d'encarar, però, un altre romà poderós: Marc Antoni. Octavi, Lèpid i Marc Antoni governaven ara l'imperi romà en triumvirat, i el darrer s'havia quedat amb la part de l'orient. Va convocar Cleòpatra per a passar comptes. Ella es va fer esperar. Quan va voler comparèixer davant del general, hi va anar dalt d'una galera amb els remes de plata i la popa tota d'or. No era gratuïta, l'ostentació: sabia que a Marc Antoni li calien molts diners i volia mostrar on trobaria solució a les seves preocupacions. Era l'any 41 a.n.e. La unió va quedar segellada. Fins i tot l'amor, potser.

N. C.

El banquet de Cleòpatra és un quadre de Gerard de Lairesse, del 1675: la faraona, davant de Marc Antoni, és a punt de treure's l'arracada de perla per dissoldre-la en vinagre i beure-se-la.

amb Juli Cèsar, Cleòpatra volia fundar un gran imperi oriental, amb capital a Alexandria.

El pla va fracassar. Cèsar va sucumbir l'any 44 aC en un atemptat i Cleòpatra va haver de fugir al Nil. Però ben prompte es va presentar una nova oportunitat de fer girar la roda de la política. Aquesta vegada va rondar Marc Antoni.

La reina es va adreçar amb un vaixell amb popa d'or i veles porpra al primer encontre amb un dels homes més poderosos de l'imperi romà; Marc Antoni era el cap de les tropes de tots els soldats estacionats a l'est de l'imperi. El cap de l'exèrcit va veure aviat pell nua, corones de perles, una dona maquillada d'ulls ametllats que, envoltada per l'aroma de l'encens, s'estirava sobre coixins de

Seductora Elizabeth Taylor

Pocs personatges històrics tenen sobre seu, de manera tan aclaparadora, el pes del mite. Seductora, intrigant, pèrfida, luxuriosa, manipuladora... Els adjectius que acompanyen la imatge que avui dia continuem tenint de Cleòpatra VII s'ajusten més al retrat interessat que n'ha construït la història que no pas a la realitat de la dona que va regnar durant més de vint anys un Egipte ja de feia temps supeditat a la potència de Roma.

La imatge que es manté avui de Cleòpatra no és, val a dir-ho, una creació contemporània: de fet, la construcció ja va començar en vida seva i va tenir un arquitecte del tot premeditat: Octavi, el nebot, nét i fill adoptiu de Juli Cèsar que ja aspirava a emperador. En la pugna contra Marc Antoni, amb qui havia compartit triumvirat i qui tenia a Roma una popularitat que no feia fàcil l'enfrontament directe, l'astut Octavi va trobar una figura propícia per a la crema: la reina oriental, l'estrangera que havia subjugat amb els seus encants el noble romà i que havia dominat des d'aleshores els seus actes. Escome tre Marc Antoni ja no era, d'aquesta manera, atacar l'heroi, sinó impedir que Roma sucumbís sota les males arts d'una bruixa egípcia.

I es van posar a la feina escriptors com ara Horaci o Virgili, i van aconseguir amb tant d'èxit guanyar aquella batalla, que encara avui veiem la reina amb els ulls de la propaganda octaviana i convertim la guerra civil entre el futur August i Marc Antoni en una qüestió d'alcova.

Al capdavant, tal com ha expressat el professor de la Universitat d'Alacant Jaime Molina Vidal al seu treball "Cleòpatra, l'últim

Representacions de Cleòpatra VII (esquerra) i Marc Antoni (dreta), en monedes de l'època.

la propaganda primera, fins arribar a la versió de la història que Hollywood ens va oferir els anys 60, i que sembla que ens hagi deixat gravada en la retina la cara i les corbes que hem volgut veure a la reina ptolemaica. Però ni la Cleòpatra de debò no tenia els ulls pintats d'Elizabeth Taylor ni el seu amant i marit no devia deambular amb el posat embriac que Richard Burton atorga a Marc Antoni i que, ves per on, casa perfectament amb la imatge que n'havia esbombat el cercle d'ideòlegs del seu rival polític, Octavi.

La literatura posterior no va fer sinó engrossir la llegenda: Plutarc, passat un segle dels fets, va parlar d'un Marc Antoni "instruït des del principi a sotmetre's a les dones", Shakespeare va presentar els dos amants com a paradigma de la força tràgica de l'atracció irrefrenable, Hollywood hi va afegir el cinemascop i a tothom sembla que li va anar bé aquesta versió dels fets: l'ús de les inefables (i sempre males) arts femenines per a influir políticament deu ser un tòpic més eficaç per a la ficció que no pas les maniobres i els pactes geoestratègics entre una monarca dependent que malda per no sucumbir al poder expansiu de Roma i un general que necessita blat i riqueses per a mirar de desbancar el seu contrincant polític.

N. C.

EL TEMPS

La famosa versió hollywoodiana de la parella, amb Richard Burton i Elizabeth Taylor.

seda. Una altra vegada la seducció va reeixir. Marc Antoni es va traslladar al Nil, es va casar amb la seua Circe i va engendrar amb ella tres fills –malgrat que a casa, a Roma, la cònjuge oficial, Octàvia, esperava.

Durant un temps breu, va començar una època de voluptuositat i alegria desbordant al Nil. La parella celebrava balls de màscares i escampava pètals de rosa sobre els convidats. "L'esplendor era una part constant de la representació

de poder ptolemaica", escriu l'historiador Christoph Schäfer. A les hores lliures, alçaven el colze, jugaven als daus i caçaven. De vegades, al vespre, es disfressaven de servidors i corrien a les cabanes de la gent senzilla per fer

bromes. A les aparicions oficials, Cleòpatra –com a personificació de la deessa de l'amor– duia un vestit transparent, un matís de res. Marc Antoni es presentava com el *nou Dionís* i va escriure un tractat, *De ebrietate sua* ('Sobre la seua embriaguesa'), que la seua muller, a qui agradava anar un poc beguda, va secundar amb paraules i actes.

Mentrestant, el seu enemic (i hereu dels béns particulars de Cèsar) Octavi, l'any 32 aC va llançar, durant un ritual, una llança banyada en sang com a declaració de guerra a orient. Havia arribat el moment de la resolució. Aproximadament 100.000 legionaris eren drets els uns davant dels altres. Quan es va desplomar l'última espasa, havien derrotat Marc Antoni totalment.

Orient contra occident. Va ser una batalla decisiva: si Marc Antoni haguera guanyat, l'imperi s'hauria "tornat més alegre i dionisiac", opina Schäfer. Així, el vencedor va perseguir el fugitiu a marxa forçada. L'1 d'agost Octavi va ocupar Alexandria. La reina es va atrinxer al mausoleu, i Marc Antoni es va llançar sobre l'espasa.

Plutarc va descriure amb dramatisme com havien pujat amb cordes el marit, ferit de mort, fins al primer pis del sepulcre, a través d'una finestra. Desesperada, Cleòpatra es va empastifar la cara amb la seua sang.

Només amb un ardit van poder sorprendre aquesta dona desesperada al seu refugi de mort, barrat amb trucs tècnics. Els guardes la van portar de nou al palau, on l'endemà se suïcidà.

Segons l'autora nord-americana, Octavi va establir la llegenda de la mossegada de cobra. D'aquesta mane-

Cleòpatra VII amb el seu fill Cesarió, a les parets del temple de Dendera. El plançó de la reina i Juli Cèsar va ser finalment executat per ordre d'Octavi, futur emperador August.

ra apropiava deliberadament la reina a Medusa, amb serps al cap, i a Eva, la pecadora. A més a més, així semblava que l'animal protegit pels faraons s'havia girat contra el seu últim plançó, escopint verí. Sembla que Octavi (que més tard s'anomenà August) volia di-

famar aquesta poderosa enemiga del regne de les piràmides i enfonsar-la en l'abisme de l'oblit.

Va aconseguir, però, l'efecte contrari.

Matthias Schulz

Traducció de Blanca Juan

Cines Babel Vicente Sancho Tello, 10. · València

Tamara Drewe

d' **Stephan Frears**

Si presentes aquesta butlleta tindràs el següent preu especial:

Si ets subscriptor d'EL TEMPS :
4,40 € De dilluns a dijous
i 6€ cap de setmana.
(Cal acompanyar el justificant de pagament)

Si ets lector d'EL TEMPS:
5,60€ de dilluns a dijous
excepte vespra de festiu i festius.